

MARIA ALS ZINNEBEELD VAN HOOP

©Lyda Westerink

Jaren geleden alweer zag ik een tv-fragment waarin Gerard Reve in het bedevaartsoord Kevelaer staat. ‘Wat is voor jou het bijzondere van Kevelaer?’, wordt hem gevraagd.

‘Elk heiligdom van Maria heeft z’n eigen charme’, antwoordt de schrijver, ‘maar ik vind Kevelaer iets intiems hebben, iets romantisch dat het voor mij bijzonder geliefd maakt.’

Nu kun je veel over Reve zeggen – heel veel – maar hierin heeft hij gewoon gelijk; zelf zou ik dit bedevaartsplaatsje, net over de grens in Duitsland, niet treffender kunnen beschrijven. Van mij mag er nog bij dat het bijzondere van Kevelaer ook is dat het sacrale en het alledaagse zich er zo prachtig vanzelfsprekend mengen: tussen

de Kaffee und Kuchen en het slenteren door de charmante winkelstraatjes door nog effies bij Onze Lieve Vrouwe aan. De rust, de gemoedelijkheid, het is ware schoonheid. En in het avondlicht worden de Basiliek en de Kaarsenkapel ronduit magisch! Jullie begrijpen: ik ben fan, sterker, ik ben er echt geraakt.

Wat is het verhaal van Kevelaer, hoe is die Mariaverering daar ooit ook weer begonnen? Reve vertelt het, in datzelfde fragment: ‘Ik dacht dat het berust op een dubbelvisioen, in 1618, van de marskramer Busman die op weg was naar huis en in de vallende avond op een kruispunt van wegen zijn avondgebed deed en toen een stem hoorde zeggen: “Gij zult mij hier een klein kappelleken bouwen.”’

‘Ik dacht dat...’;-) Hij heeft alleen de datum verkeerd - het was in 1641 - maar het is precies dat: een mooi, klein verhaal. Tot slot vraagt de interviewer of Onze Lieve Vrouwe van Kevelaer ‘iets speciaals doet’. ‘Nou, het zit zo, dacht ik’, begint Reve zijn antwoord - ik hóór het hem nu ook weer zeggen: ‘zij wordt genoemd Consolatrix Afflictorum, Troosteres der Bedroefden, *Trösterin der Betrübten*. U moet rekenen het was in de Dertigjarige Oorlog, grote delen van Duitsland waren gebrandschat, verwoest, geplunderd, de pest en andere ziektes woedden en er was eigenlijk helemaal geen hoop meer, de mensen wilden eigenlijk niet een echt wonder hebben, ze waren al blij met iets of iemand, een teken waardoor zij in hun lijden en verlies getroost konden worden.’

En dát is waarom ik meteen bij ons thema ‘hoop’ aan dit fragment moest denken: middenin een oorlog, niets is meer zeker, je hebt dierbaren verloren, misschien geen huis meer, alles wordt bedreigd of is kapot, weg. Hoe kan hier ooit weer iets bloeien? En dan, heel voorzichtig, wordt er met dat visioen een zaadje geplant, in die verschroeide aarde, een verhaal dat de kilte verdrijft, harten verwarmt, hóóp geeft. Een kapelletje, het kan met elkaar gebouwd worden. Wellicht – ik verzin het maar even – met bakstenen uit die puinhoop. Voilà, hoe sterk kan een beeld van hoop zijn? Dat kapelletje moet er komen, en het kómt er, nog vóór het einde van die oorlog.

En nu kun je zeggen: wat heb je daar nu aan? Maria dóet toch niks?! Maar ik ben niet van plan om cynisme een stem te geven: het eenvoudige feit dat je, in alle machteloosheid, in alle uitzichtloosheid, iets kunt dóen (die kapel tot stand brengen) en een plek hebt waar je je machteloosheid kunt neerleggen. Dat je iets met dat gevoel kúnt, dát is de echte kracht

van zo'n plek, van Maria in vele levens trouwens. Niet voor niets noemde paus Franciscus haar 'de Moeder van de Hoop'.

Op haar weg als moeder is zij door meer dan één nacht gegaan, aldus Franciscus: 'Maar', zegt hij: 'Maria is geen vrouw die depressief wordt omwille van de onzekerheden in het leven, vooral wanneer niets de goeie richting lijkt uit te gaan. Zij is ook geen vrouw die met geweld protesteert, die tekeergaat tegen het levenslot dat ons vaak met een vijandig gezicht aankijkt. Zij is daarentegen een vrouw die luistert. Vergeet nooit dat er een sterk verband is tussen de hoop en het horen. Maria', besluit Franciscus, 'is een vrouw die gehoor geeft.' En dat is nu exact wat ik bedoel: doet Maria niets? Zij doet precies dat wat deze wereld zo enorm nodig heeft: luisteren! Doe je niets als je luistert? Integendeel! Degene die vertelt, toevertrouwt, zet gedachten op een rijtje, kan zijn of haar zorgen kwijt, kan weer verder. Ik ervoer een wonderlijke rust in Kevelaer, in dat vanzelfsprekende 'even naar Maria'. Op die plek, bij haar, voelde ik een diepe verbondenheid met iedereen die daar in de voorbije eeuwen ook stond, met iedereen die er nu was en met iedereen die nog zal komen, ik voelde me deel van de eeuwigheid. Waar je ook vandaan komt, wat je ook aan bagage meestorst, dit is er, is er altijd geweest en zal er altijd zijn: ontmoeting, thuis, veiligheid, vertrouwen, zachtheid.

Maria is het zinnebeeld van de zachte krachten die we in tijden van machtsvertoon, van elkaar overschreeuwen, aftroeven met meningen en aangehitste polarisatie, zo hard nodig hebben. Zachte krachten gaan uit van hun eigen kracht. Ze zoeken het conflict niet, macht interesseert ze niet. Ze hebben geen ego dat hen in de weg zit, dat hen belet te luisteren, te kijken, te zien. En nee, daar is absoluut niets softs aan! Zachte krachten kiezen partij, staan voor onvoorwaardelijkheid. En dat vergt soms moed, het gaat soms tegen de stroom in, de stroom van het gemakkelijke, van 'ja, maar we gaan niet aan politiek doen, hoor'. Ze zijn dáár waar troost nodig is, hoop, en nemen daarmee stevig stelling, die kop soep voor de asielzoeker, bijvoorbeeld. Daar zijn waar het nodig is.

Zo verscheen Maria in optrekkende kruitdampen, aan die eenvoudige handelsman. Niet om een einde te maken aan de oorlog - zij is machteloos met de machtelozen - maar om dát te delen wat onsterfelijk is, de ziel van het leven: hoop! Zo ontstond, middenin die vreselijke oorlog, die Kevelaer en omgeving zo hard trof, een plek van hoop. Tijdens de Reformatie werd het een geliefd bedevaartsoord voor Nederlandse katholieken die in eigen land hun geloof niet in vrijheid konden belijden, in Pruisen was wel godsdienstvrijheid.

En nog steeds trekt Kevelaer ruim een miljoen pelgrims per jaar. Het aantal neemt zelfs toe. En dat zie je eigenlijk overal: waar kerken leeglopen, worden kapelletjes weer gekoesterd. En dat verbaast mij niet: kerken worden door instituties gebouwd, kapelletjes door mensen, heb ik wel eens gehoord. En de verhalen die bij die kapelletjes horen zijn zo mooi: een 'gewoon' iemand vindt een Mariabeeldje en plaatst het in een eik. Een notabele besluit dat dat geen plek is voor de Heilige Maagd en zij wordt in de kerk geplaatst. De dag daarop is zij uit de kerk verdwenen en weer teruggekeerd naar de eik. Dan besluiten dorpingen om een kapelletje voor haar te bouwen op die plek. Het aantal legendes met deze strekking duikt in veel plaatsten op. En misschien is het niet zo gebeurd, maar... het is wel waar. Een prachtig metaforische werkelijkheid: Maria verschijnt aan gewone mensen en voegt zich daarmee soepel in de volksdevotie, in een eik, die in voorchristelijke tijden - of in de overgangperiode - waarschijnlijk heilig was. De kerk probeert grip te krijgen en plaatst haar in de kerk. Maar Maria laat zich niet opsluiten, niet in en niet door de officiële kerk en keert terug naar waar zij blijkbaar het liefst wil wonen: tussen de mensen. Ik vind het prachtig dat zij in een traditie staat van goddelijke voormoeders: moedergodinnen die juist in gewone

levens altijd zo'n grote rol hadden. Als je afbeeldingen ziet van de oud-Egyptische godin Isis met haar zoon Horus, kun je er niet omheen: in Maria heeft zij haar christelijke gestalte gekregen. En dat vind ik mooi, het plaatst Maria in een traditie die heel, heel ver teruggaat, met al die voormoeders. Maria luistert met de berusting en de wijsheid van eeuwen en... heeft de tijd.

En dit wordt blijkbaar nog steeds herkend: kappelletjes krijgen weer nieuw leven, mensen maken er werk van om ze in ere te herstellen en er branden altijd kaarsjes, zeggen ze. Wie somber is over lege kerkbanken, mag hieruit toch hoop putten, ik doe dat in ieder geval wél. Op vakantie waren we in een lief klein museum in Veldhoven, 't Oude Slot, en daar mochten we ook in het depot kijken. Het stond er vol met stille getuigen van het rijke roomse leven: heiligenbeelden, kazuifels, missalen, de hele santekraam, allemaal prachtig en ooit met liefde gemaakt. Maar nu niet meer nodig, kerken gaan juist dicht. Het bisdom wil echter graag dat die dingen bewaard blijven. 'Ze denken dat het over vijftig jaar weer aangetrokken is', vertelde onze gids.

Ik vond het een hoopvol verhaal. En niet ondenkbaar! De behoefte aan zingeving neemt toe in onze maatschappij; uit onderzoek van Ipsos I&O Research blijkt dat zeven op de tien Nederlanders op zoek is naar zingeving. Laten we niet vergeten wat wij, als kerk, aan kroonjuwelen in huis hebben: rituelen, om te beginnen. Voor elk kruispunt in een leven is er een ritueel: bij geboorte, het volwassen-worden, de liefde en de dood, gevoelens mogen er zijn, je kunt er een weg mee, in die rituelen. Met Allerzielen dat kaarsje voor een overleden dierbare opsteken en de naam weer noemen, alleen dat al is wonderschoon. Stille natuurlijk, nog zo'n kroonjuweel. Mystiek, en de beleving daarvan: in een viering worden alle zintuigen aangesproken. Schoonheid mag ook een kroonjuweel heten: de liturgische kleuren, de gebaren, alles heeft betekenis in een fraaie choreografie, ja, theater, dat is het ook een beetje. Zang, ook een kroonjuweel! Het Gregoriaans weerklinkt in menige meditatie sessie en de liederen van Huub Oosterhuis zijn, evenals de psalmen, gewoon pure poëzie. Verhalen, oude, maar ook nieuwe, onze traditie bewaart ze. De gemeenschap natuurlijk, een heel belangrijk kroonjuweel: ergens bij horen. Thuis zijn. En tot slot: Maria. Voor mij ook een kroonjuweel, juist omdat haar traditie wortelt in eeuwenoude verhalen. 'Maria betekent voor mij geborgenheid, een oergevoel', zegt Herman Finkers. 'Een christendom zonder Maria vind ik niks, ook God heeft een moeder nodig.' Helemaal heerlijk Finkers, die wilde ik jullie niet onthouden vanavond. En dat Maria harten raakt, zag ik onlangs ook in een aflevering van Kloostergasten in een heel mooi fragment. Eric Corton, muzikant en presentator, was te gast en zit met een zuster in de tuin. Hij laat haar de tatoeage zien die hij op zijn onderbeen heeft: een grote, gekleurde Maria van Guadalupe. Hij vertelt dat hij niet kerkelijk of religieus is en vraagt haar of ze het erg vindt dat hij een Maria-tatoeage heeft. 'Helemaal niet', antwoordt de zuster. 'Want uiteindelijk, de zaken van het geloof zijn universeel. Het ligt op het niveau van het hart, en niet op het niveau van het hoofd. En het hoofd kan het vaak niet bij elkaar krijgen, maar het hart kan aanvoelen. En dit is zo'n warme afbeelding.'

Laten we onze schatten koesteren; kroonjuwelen als parels van hoop. En dan krijgt misschien dat bisdom gelijk en komt er ooit een revival van de kerk. Eigenwijs genoeg hoop ik dan wel dat die nieuwe kerk zich aan de zachte zijde schaart, dat zij bescheiden is en dat zij vooral luistert. Wie weet... En gelukkig hebben we altijd Maria nog, en hoe het ook zal lopen, zij houdt het vlammetje brandend.